

Praxia: pragmatismoa eta utopia elkartzen diren tokia

Eduardo Apodaka

UPV/EHUko Gizarte Psikologia eta Portaera Zientzien
Metodologia Saileko irakaslea

Ezkerraren hondamendi ostean, nola egin?

Tesi nagusi bat aurkeztu nahi dut gogoeta honetan: praxi iraultzaileak edo askatzaileak utopiaren eta pragmatismoaren arteko tentsioa behar du. Irudimena behar da bestela jardun behar den bakoitzean, arazoak konpontzeko era berritzaileak asmatzen denean, auzi sozialei aurre egiteko bide berriak urratzen diren guztietan, edota injustiziarik eta zapalkuntzarik aurre egin behar zaionean. Irudimen utopikoa behar da *mundu soziala* egituratzen duena irauli eta eraldatu ahal dugula sentitzeko eta egin-tza bide hari ekiteko. Horregatik, irudimen horren alegiazko ideia esanguratsuak, *gurari utopikoak*, ekintzarako hipotesi gisa aurkeztuko ditut: ekintza iraultzaile eta eraldatzaileetan gauzatu behar den zentzua, bai eta edozein jardunetan izan dezakegun utopia kutsua.

Marxek esan bezala, hautatu ez ditugun inguruabarretan egin behar dugu historia, han aukerak sortu, bertan erabakiak hartu. Praxi iraultzailea beti dago lekuz kanpo, beti da beste alderako, beste aldirako; baina honako aldean jokatu behar du, eta eragin. Izan, praxi askatzailea *mundu sozialari* eragiteko jarduna da. Hortaz, pragmatiko jardun behar al du? Pragmatiko jardutea karga negatiboz gainzaturik dago.

Aspaldi oparitu zitzaion, debalde, eskuinari eta botere ezarrien zinismoari. Hala ere, historiari begira, ezkerre mundu soziala praktikoki, efektiboki eta materialki justua egiteko mugimendua izan da; parekotasunaren eta askatasunaren justizia efektiboa izan dadin borrokatu da. Justizia gose hori ez da elikatu teoria abstraktuekin, jendearen sufrimendu, haserre, sumindura eta halako pasioekin baizik. Herriaren bizi kontuetan, *ta prágmata* zeritzenetan, jaio eta han bertan berdindu behar da justizia gosea. Auzi praktiko eta pragmatikoa da erabat: zer egin, nola eragin, nola gauzatu justizia jendearen bizi kontuetan era efektibo batean.

Jarrera iraultzaileak sistema soziopolitikoaren eraldaketa erradikala gauzatzen duen praxia eskatzen du; ez egundoko formula bakar batez dena aldatuko duen alkimiaren bat.¹ Jakina, ezker iraultzaileak handitara jo du beti, bai eta txikian jokatu duenean ere: mundu soziala eraldatu nahi duenarentzat pragmatikoena mundu hori egituratzen duten logikak iraultzea da. Ezinbestekoa da utopia eta pragmatismoaren arteko tentsioa. Ezkerraren hondamendiaren ostean biak nola uztartu begitantzen zait galdera nagusia: zer egin emantzipazioaren utopiari eusteko eta hura efektiboki gauzatzeko eta bizitzeko? Nola egin utopia eta pragmatismoaren arteko tentsioa bizigarria, pizgarria eta erakargarria izan dadin?

Ezkerraren inefikaziaren garaian bizi gara. Ezkerrek ondortxo erakutsi dute 70etatik aurrera ez direla gai kapitalismoa ezabatzeko, gainditzeko, ezta hura kudeatzeko ere. Erreakzio moduan, efikaziaren aldeko keinuak ugaltu dira nonahi, eta estrategia eraginkorrari buruzko milaka eztabaida eta ikamika. Giro horretan, nekez bereizten da efikazia luzea inpaktu lasterretik. Kapitalismo neoliberalaren denbora zikloetan berehala errenditu behar dira interesak, berehala lortu behar dira etekinak; premia hori behar al du praxi iraultzaileak? Ez eta bai. Aldaketa sozialean erritmo desberdinak daude, materia sozialaren izaeren eta egituraketan arau. Epe laburreko lorpenak onak dira jendearen motibaziorako eta mobilizaziorako (eta ikasteko eta ahalduzko egokiera ezin

hobeak). Hemen defendatuko dudan moduan, ekintzak utopiaren zentzuz blai behar ditugu: zer edo zertan zentzu hori egikaritu behar dute. Utopiak, hala ere, eraldaketa erradikala den aldetik, unibertsalera jo behar du, gutxienez salatzen eta gaitzesten duen sistemaren baitan. Zer esanik ez, utopia iraultzaileen kasuan: unibertsaltasunera garamatzate. Utopia antikapitalistak, esaterako, kapitalismotik irten eta bizi-modu justuago eta libreagoa eratu ahal dugula iradokitzen digu: ez pertsona bat, ez talde bat, ez lagun komunitate bat kapitalismotik irtenda, kapitalismoa bera gaindituz baizik. Halako gurari utopikoa gauzatzeko indarrak irauli behar den errealitatearen erresistentziaren parekoa behar du: iraultza politikoak berehalakoak izan daitezke, baina luze prestatu behar dira; iraultza soziokulturalek epe luzea eskatzen dute, nahiz eta berehala prefiguratu ditzakegun.

Hori esanda, iduri luke *zer egin* famatuaz arituko naizela. Ez da horrela. Neuk ere ez dakit zer egin (behar den), ez dakit nor den *dakien-subjektua*, areago ere, ez dakit nor den *dakiela-suposatzen-den-subjektua*.² Beste askok bezala, ez dut dena konponduko duen alternatiba edo estrategiarik.³ Ezta hori topatzen eta egikaritzen jakingo duen Beste Handirik ere. Bakarrik gaude: mikroalternatiba asko ditugu, agian denak gaindeterminatu litzakeen politika mota berri baten zain. Žižekkek dioen gisan, «egiazko ausardia ez da alternatiba bat irudikatzea, argi hauteman litekeen alternatibarik ez izatearen ondorioak onartzea baizik» (2016: 123; aipamen guztien itzulpenak nireak dira).

Horrenbestez, nire kezka, hemen, *zer egin* baino, *nola egin* da; ez etika aldetik, ez teknika aldetik, politika iraultzaileen zentzuaren aldetik baizik. Praktikaren efikaziaren afera

Ezinbestekoa da utopia eta pragmatismoaren arteko tentsioa. Ezkerraren hondamendiaren ostean biak nola uztartu begitartzen zait galdera nagusia

normalean tekniko edo etiko jotzen da, bitarteko eta helburuen arteko erlazioaren harira, bi parametrotan: eraginkortasuna (utilitarismoaren irabaziak) edo egokitasuna (printzipio edo balio normatibo batzuk zorrozki eta derrigor betetzea). Bietan oso ohikoa da ekintza abstraditzea testuinguru eta egoeratik eta ekintzaileen sentiera eta sormenetik. Horrez gain, estrategia, irabazte kontua omen den aldetik, utilitarismoaren 'ekintza razionalarekin' nahastu ohi da; baina jokatibide, zentzu eta erakunde berriak sortzearekin, kreativekin eta zaharrak eraitsi, ezabatu edota destituitzearekin lotu behar da praxia. Beraz, strategiaren eztabaidatik urrundu arren, praxiaren eztabaidan oso estrategikoak diren auziak topatuko ditugu: esangura, gurari, eragintza sareak eta erakunde berriak sortzea, zaharrak bertan behera uzteko alternatibak eratzea, eta jardun eta ekintzetan zentzu berri horiek gauzatzea, eta hala egin dela erakustea.

Antifatalismo pragmatiko eta utopiazalea

Kapitalismo neoliberala aski zaildua dugu dagoeneko. Natibo neoliberalen arora heldu gara. Natiboak, neoliberalismoan jaioak, eta harekin zahartu eta aski naturalizatu garenok bi esalditara borobildu ohi den aroan bizi gara: Margaret Thatcheren *There is not alternative* famatua, eta Žižeki eta Jamesoni egotzi zaien *Errazagoa da munduaren bukaera irudikatzea, kapitalismoarena baino*.

Aurrena aldarrikapen harroa eta hurrena salaketa kritikoa izanagatik ere, biek, fatalismo neoliberalaren deskripzioak izaki, etsipenaren berri ematen digute. Mezu nagusi baten adierazpideak dira: ezin dugu sistema kapitalista aldatu. Kapitalismoa historia eta politikaren bukaera omen da, ez dago politikoki ezer aldatzerik, hau da, ez dago amets eta utopia kolektibo politikorik gauzatzerik. Iritsi bide gara giza naturari dagokion sistema soziopolitikora. Orain, antza, nork bere utopia pertsonal eta pribatuari ekin behar eta ahal izango dio, naturala omen dugun norgehiagoka basatian, ekonomia

politiko neoliberalak bermatzen eta arautzen duen norgehiagoka autozapaltzailean.

Utopia/distopia neoliberallean bizi gara.⁴ Utopia da askorentzat, baina utopia partikular pribatua. Izan ere, kapitalismoak barne mundu aberats bat antolatu du munduan zehar (Sloterdijk 2007). Irudimen neoliberalak dio barruko biztanleek euren desioak bete ahal dituztela errendimendu onez jardunez gero, baina ezin direla desio kolektiboak ondo taxutu, are gutxiago bete. Distopia da gehienentzat, prekari-zazioaren beldur bizi diren masentzat eta erabat kanporatuta bizi direnentzat. Barru/kanpo ardatzak edo egiturak bat egin du esplotazioaren logikarekin, elkar osatzen dute eta elkarrekin funtzionatuz ari dira desberdintasunak handitzen. Barnealde aberatsetik kanporatzeko beldur diren masek ondotoxo ikasi dute prekarizazioaren arriskua kanpoko besteek ekartzen dutela. Haien sumin, amorru eta errebantxa gosetik (eta konpetentziatik) babestu beharra dute, abaro gotorrak eta segurtasun indar oldarkorrek behar dituzte. Eskuin populismoak batu ditu beldurrak, kapitalaren barne mundua mamu kolektibo zaharberritu batzuetako kideei segurtatuko diela prometatuz.⁵

Beldurra fatalismoz elikatzen da. Eta ezintasun kolektiboa da oraingo kapitalismoen fatalismoaren gakoa.⁶ Ez dago sistema kontrolpean eta asmoz gida dezakeenik (badago salbuespenik; txinatar bideak, esaterako, prometatzen du estatu-alderdiak heziko duela kapitalismoa, ordainean ez da beste eragintza kolektiborik onartzen). Sistema abstraktu, lauso, zatikatu, aldakor, arduragabe, kontrolgabean bizirau-pena eta arrakasta eragile pribatuen erresilientzia kontua da (Chandler & Reid 2016). Funtsean, errealismo kapitalistaren zentzu arruntak (Fisher 2016) aldi berean dio ezin dugula *sistema* aldatu, eta nork *bere burua* aldatuz (esplotatuz edo) bizitza libreki irabazi behar duela. Hortik utopia pribatua: lehia, ahalegina, lorpenak, kontsumoa... Eta horretarako pentsamendu taktiko-estrategiko instrumentala: ekintza zikinikoa, dena kapital bihurtzen duena, dena interes pribatu.

Finean, etorkizun kolektiboa irudikatzeko krisiak jota gaude (Berardi 2011). Erabateko hondamendiaz edota giro neofeudald bateko gerra orokorraz aparte, oraingoaren errepikapen iraunkorra irudikatzen da, besterik ez (Srnicsek & Williams 2017). Etorkizunak irudikatzeko ezintasuna bera ez litzateke arazo bat izango, kritikarako bestelako euskarririk edo sentierarik izango bagenu. Agian hobe etorkizun determinaturik izan ez eta zabalik uzten ikasiko bagenu (Clark 2012). Ara-

Arazoaren muina
emantzipazio
borrokarako gaitasun
eza da. Errealismo
kapitalistan, fantasia
kolektibo hegemonikoa,
ez dago alternatibarik,
irudimen utopikoa
deuseztatzeko makina da

zoaren muina, berriz, emantzipazio borrokarako gaitasun eza da. Errealismo kapitalistan, fantasia kolektibo hegemonikoa, *ez dago alternatibarik*, irudimen utopikoa deuseztatzeko makina da. Orain hogeitaz urte artean entzuten ziren aldarri horren bertsio apologetikoak (pentsamendu bakarra, historiaren bukaera eta abar), harez gero fantasia horiek pasa dira eta positiboki esan daitekeen guztia *badago alternatiba eza*

baino ez da. Sistemak iraungo duenez, *geure burua* babestea, inposatzea omen da zentzuzkoena. Gauzak horrela, etorkizunerako fantasiak irudikatzea ez da soilik geroari buruzko ariketa bat, orainean bestelako zentzuak eta praktikak, bestelako politikak taxutzeko ariketa da. Fantasia askatzailerik gabe, utopiarik gabe, ez dago borroka eraldatzailerik.

Utopiak eraikitzeke deia zaharberritu aurretik, hori posiblea zela aldarrikatzeko saioak etorri ziren, bai eta fatalismoari aurre egiteko ekimenak ere. Baina horretan atzerapausorik sumatu daiteke. Adibiderako, ikus ditzagun Mundu Foro Sozialen lelo zenbait. Lehenengoan, 2001ekoa, *Bestelako mundu bat posiblea da* izan zen; 2016an, Montrealean, *Bestelako mundu bat beharrezkoa da. Elkarrekin lortuko dugu*; eta 2018an, Brasilgo Salvador: *Eustea sortzea da, eustea eraldatzea da*

(*Resistir é criar, resistir é transformar*). Hitz gutxitan, hama-zazpi urte pasa dira posibilitatea aldarrikatu zen hartatik. Orduz gero alternatibak eta proposamenak, esperientziak eta esperimentuak joan dira sortuz, eskainiz, irudikatuz... Ez dugu utopiarik? Ahulak al dira? Ez al da atzera egin beste mundu bat posible eta beharrezkoa zela aldarrikatzetik erresistitzea sortzea eta eraldatzea dela esatera?

Foroak hasi zirenetik hona, izugarrizko krisia izan dugu. Eta askok sumatu eta sentitu dute krisian kapitalismoari aurre egin behar zion indarra edo eragintza ez zela agertu: haren absentzia oso nabaria izan da. Absentzia horren kausak asko izan daitezke, baina, esan bezala, ez zegoen plan alternatibo argi bat aurkeztuko zuen mugimendurik... Ez zegoen populismo laclautiar batek artikulatutako herri globalik, ezta žižekiar klase mobilizaturik nonahi, eta ez zegoen krisian aktibatu ahal zen etorkizun alternatibo baten politika efektiborik, utopia pragmatikorik, zeregin estrategikorik. Aski zuten mota guztietako ezkerrek bestelako mundu bat beharrezkoa zela esatearekin, posibleen emergentziak detektatzearekin,⁷ edo estrategia deleuziarren bidetik eutsiz birtualaren eta potentzialaren politika egitearekin (Escobar & Osterweil 2009).

Handik hona, mugimendu sozialek bestelako jendarteak irudikatu, pentsatu eta desiratzeko lan egin dute. Hainbat bide eta ildotan: norberaren dispozizioak (balioak, jarre-rak...) aldatzera jotzen duen aktibismo kulturalen, ekintza zuzeneko aktibismoan, edota gune aske partzialak eta pre-figuratioak sortzeko aktibismoan (Farber 2011). Oro har, boterea hartu gabe, kontrabotere edo boterez kanpoko gune eta indarrak eratzea jo dute aktibismo erreaktibo horiek (oro har diodanean, Ipar Atlantikoko politikaz ari naizela esan nahi dut, baina handik kanpo ere izan dira borroka molde edo filosofia horiek, zapatismoan, esaterako). Berriki, Srnicek eta Williams azelerazionistek «folk politikak» deitu diete horiek bezalako ekinbideei: antiglobalizazioaren mugimenduetan, Occupy Wall Streeten, Espainiako M-15ean,

Plazen Mugimenduan eta halakoetan nabari omen direnak (Srnicsek & Williams 2017, 17). Folk politikek espazio hurbilen, berehalako ekintzen, keinu iragankor eta mota guztietako partikularismoen fetitxizazioa ekarri omen digute.⁸ Hitz gutxitan, proiektu kontrahegemoniko unibertsal eta positibo barik, proiektu erreaktibo hurbiletan jarduteko ahaleginak dira; antagonismoetan erresistentzia eta eskaera partzialak eginez, edota antagonismoak gune askeetan gainditzeko esperimentazioak probatuz aritzen direnak.

Pentsa liteke politika mota hori kapitalismo neoliberalak gainditzeko eta garaitzeko ezintasunaren ondorioa dela; sistema kapitalista konplexuegia, abstraktuegia, globalegia edota totalizatzailegia dela sentitzean iraultzaren ordez hartzen dugun sendabide bat: guztiz garaitu ezin denean, gune eta une libreak askatzea izan daiteke paliatiboa. Hala ere, politika mota hori ez da arazoa; kontrara, oraingo egoeran folk politika ezinbestekoa da. Baina ez da inondik inora nahikoa. Hori sinestea da arriskua.

Kontrahegemonia eta emantzipazioaren utopia unibertsal(izagarri)a ez dira goizetik gauera eraiki ahal diren proiektuak. Estrategia luzea behar dute. Utopiak imajinarioak dira, esan beharrik ez dago, eta alegiazkoa egia egiteko, errealitatea aldatu beharra dago: egiaz aldatu, eta ez alegiaz. Erraza izan daiteke eraldaketa gune mugatu eta iragankor batean egitea eta fantaseatzea horrela iraultza egiten ari garela. Ilusio faltsurik? Ez. Ez, egin den horrek utopia unibertsal(izagarri)aren zentzua mamitzen eta gauzatzen duenean eta estrategia global ireki bati laguntzen dionean. Bestela esan, kontrapuntu bat jarri behar zaio erresistentzia eta utopismo prefiguratiboari, estilo pragmatiko eta estrategiko baten bidez: zentzua eta eragina, partikularra eta unibertsala, utopia eta praktika uztartu eta, folk politiken abiapuntutik, erresistentziak, prefigurazioak edota askapen partzialak kodeterminaziora eramango lituzkeen praxi pragmatiko, utopiazale eta estrategikoa.⁹ Praxi antifatalista horrek mundua eraldatzeko ahalmena aldarrikatzen du, hitzetan ez ezik, eginetan eta

zentzuetan ere bai; eta eraldaketak utopien arabera neurtzen ditu ekinbide estrategiko eta materialetan emantzipazio unibertsalaren bide luzean.

Irudimenezko esangura utopikoak

Žižekek esana du gaur egun ideologiaren kritikak ez duela hasi behar errealtatea kritikatzeko, fantasien eta ametsen kritikarekin hasi behar duela (2016: 226). Gure fantasia gehienak oso neoliberalak dira, gure zentzu eta irudimen arruntak oso neoliberalak dira. Antza, utopia bakarra onartzen diogu elkarri, errealtate neoliberalak da *zentzuz* desiratu ahal den fantasia, baina aldi berean errealtate hori ezinezkoa dela uste dugu. Distopia kolektibo unibertsalen eta utopia pribatuen artean harrapatu bizi gara. Utopia komunak ere unibertsal baino pribatu antzera irudikatzen ditugu (komunitate ‘pribatuetan’). Alde horretatik, utopia komun unibertsal eta emantzipatzaileak berreskuratzeko erronka dugu aurretik. Baina, nire ustez, hainbat ñabardura garrantzitsurekin: ez da utopia zehatz eta erabatekorik behar, irudimen eta sentiera utopikoa baizik, edo, bestela esan, *imajinario utopikoa* esangurak sortzeko ahalmen gisa (eta ez irudien bilduma gisa) landu beharra dago.¹⁰ Irudimen utopikoak sentiera utopikoa elikatu behar du (borroka, politika edo jardun arruntei zentzua eman eta horien *zentzu utopikoa* sentiarazi behar digu). Eta, azkenik, irudimen utopikoak errealtatearen ezinezkotasuna erakutsi behar du, negatiboa da, proposamen ‘(pro)positiboak’ jardute pragmatikoak ekarriko ditu.

Utopia klasikoetatik (eta hainbat distopia moderno eta postmodernotatik ere bai) gutxienez bi joera errefusatu behar ditugu. Bata, isolamenduz eta sistema sozialen egiturak eta jendeen disposizioak kontuan hartu gabe beteko ziren saio esperimentalen boluntarismo magikoa. Bestea, bisio transzendenten ingeniarietza sozial zurrun eta zorrotza. Agian, ohitu gara utopietan distopiak ikusten eta ez gara fio jendarte erabat harmoniatsuak eta ezin oparagoak aurkezten

dituzten narrazio utopikoekin (salbu, beharbada, utopia kontsumista neoliberalarekin). Arrazoiak arrazoi, baieztapen positiboa, ekintza eratzailerak, ezin da izan 'irudimen transzendentek' ekoizten dituen utopiena. Ezin da izan soil-soilik irudimen transzendentea, fantasiari emana; immanentea ere behar du.¹¹ Graeberrek dioenez, irudimen immanentek mundu materialean eraginik izan nahi duten ekintza-egitasmoetan erabili behar den irudimena da, arazo konpontzailea, eta ontologia berri baten irudimena.¹²

Horrenbestez, irudimen utopikoa bi kolpetan aritzen da, bi logikatan: negatiboa eta positiboa, ukapen destituitzailea eta baieztapen instituitzailea. Baina gaurko sentierak ez du erraz onartzen utopia positibo absoluturik. Baieztapen positiboa irudimen utopikoaren negatibotasunetik sortuko diren praktika pragmatikoetan etorriko da. Irudimen utopikoaren positibotasuna, nolabait, irudimen immanentea da, hau da, praktika pragmatikoetan topatuko dugu zentzu edo esangura gisa.

Hortaz, utopia, narrazio edo programa itxi baten modura hartu beharrean, borrokan eta politiken zentzu, burubide eta sentieren espazio bizigarritzat hartu beharko genuke.

Utopia, narrazio
edo programa itxi
baten modura hartu
beharrean, borrokan
eta politiken zentzu,
burubide eta sentieren
espazio bizigarritzat
hartu beharko genuke

Pegatinetan, abestietan, pintadetan, dantzetan, antzerki eta liburuetan, eguneroko solasaldietan, hedabideetan eta edonon jasotzen ditugu utopiaren esangurak: sentsazioak, emozioak, nahiak eta desioak. Utopikoak dira bestelako errealitate (ezinezko) baten zentzua eta sentimendua dakartelako; bestelakoa, eta beti hobea (justuagoa, askeagoa, solidarioagoa, igualitarioagoa...).

Horregatik egokiago da utopiak baino (narrazio, mito, egitasmo...) esangura utopikoak pizten eta mamitzen dituzten jardun heterogeneoei begiratzea.

Irudimenetik sortzen da bizi dugunaren zentzua, irudimen utopikotik zentzu eta esangura utopikoak. Horregatik, irudimen horrek zabala behar du eta zabaltzailea, gure muga kognitibo eta emozionalak ireki behar ditu, baina ez du *bestaldeko* jendartearen antolamendu zehatzik eskaini behar. Hemengoaz, honaindikoaz jardunez, gure errealitatea bestela ulertzen eta bestela sentitzen lagundu behar digu. Irudimen utopikoak gure errealitatea eta bere fantasiak ikusteko, kritiko eta zuhur ulertzeko balio behar du. Eta haiek destituitzeko, zentzuz bete behar ditu oraingo ekintzak, eratuko diren errealitate eta fantasiak.

Praxiak irudimen utopiko negatiboa behar du, errearen ezinezkotasunetik abiatu behar da: *Hau ezin da izan! Beste(lako)rik behar dugu!* Errealitatea ezinezkoa delako ideia oinarrian ez duen praxia nekez izango da iraultzailea.¹³ Horregatik, beste mundu bat beharrezkoa edo posiblea dela esatea ez da nahikoa, duguna ezinezkoa delako. Sistema erreala ezinezkoa da: bere logika oso erreala delako, mundua antolatzen duelako, desioak pizten dituelako, den-dena kapitalen interesen neurrira makurtzen duelako da ezinezkoa. Ezinezkoa da hazkunde mugagabea, ezinezkoa guztia kapitalizatzea, ezinezkoa demokrazia kapitalismoaren mendean, ezinezkoa krisi humano eta ekologikoan irautea... Baina ezinezkotasuna, maiz oso sentitua izan arren, ez da agerikoa. Irudimen kritiko utopikoak eman behar digu ezinezkotasunaren kontzientzia. Edo Žižeken hitzak gogoan hartuta, errealitate neoliberalaren fantasiak biluztu behar ditu irudimen utopiko kritikoak. Hitz edo irudikapenetan geratuko balitz, oster, antzua izango litzateke.

Gizonak asma, Jainkoak xeda. Jardun utopiko pragmatikoak

Negazioan, *hau ezin da* hartan, esangura eta gurari utopikoak mamituko dituzten jardunbide positiboak asmatu behar dira. Ezin dira erreakzio eta erresistentziara mugatu.

Irudimen utopikoaren negatibotasunaren ondoren, irudimen immanentearen asmazioen txanda dator, jardun zehatzetan gauzatuko diren asmazioak.

Gizonak asma, Jainkoak xeda, dio esaera zahar batek. Pareko burubidea dugu hemen: jendeak asmatu behar du, alegia, jendeak asmatu behar ditu gurari eta esangura utopikoak: irudikatu, proposatu, proiektatu behar ditu eta gauzatu... non eta borondatez kanpoko 'inguruabarrek' ('sistema' berrak) xedatu duten errealitatean. Inguruabarrek xedatzen dute jarduna: arautu, agindu, bideratu, zehaztu, zedarritu, ahalbidetu..., baina xedeak irudimenezko gurari utopikoetatik ezarri behar dira; antagonismoen ondorioetan, auzi eta arazoetan joan behar da erabakiz zein diren xedeak (xede operatiboak operazio zehatzean, edo xede estrategikoak auzi estrategikoetan). Hitz gutxitan, xedea beti izaten da gurarien eta egoeraren arteko tentsioan irudikatu eta gauzatu behar diren jardun pragmatikoen edukia. Gurari eta xedeen artean egoera materialaren *xedapena* dugu, jardunez gaitu behar den xedapena, hain zuzen.

Horrela, bada, jardun pragmatiko utopiazaleek hiru aldi edo hiru geruza dituzte: (1) ideal utopiko zehaztugabeak eta haiek eragiten duten negatibotasuna, sentimendu kritiko erradikala errealitatearekiko; (2) joera utopikoak materializatze aldera, ideal horiek zehazteko ahalegin kokatua egin behar denez, sentimendu kritikoari analisisa erantsi behar zaio; eta (3) ekinez ideal horiek materializatuko dira, bestela esan, ekintza zenbaitek irudimen utopikotik hartuko dute zentzurik.¹⁴ Ikus dezagun adibide bat: ideal edo gurari utopiko dugu berdintasuna, generoz edo arrazaz gaitu berdintasuna, esaterako; horiei esker sentitzen dugu genero edo arraza bazterkeria *ezin* dela izan, baina bazterkeriarekin topo egiten dugunean nola borrokatuko dugun, nola gaitu berdintasuna dugun erabaki behar dugu gauden egoeran bertan; jardun zehatzak, pragmatikoak, behar ditugu, agian herriko jaietan libre bizitzea gauzatzen duten proposamenak, agian gelakideen artean berdintasuna lortzeko ariketak.

Pragmatismo utopikoan, muina ez da xede utopiko bat gure egoerara moldatzea, gure egoera xedera moldatzea baizik: errealitate jakin bat eraldatu xede utopikoa materializatze aldera. Xede utopikoak ezin dira erdietsi sistemaren ezinezkotasuna gainditu gabe, baina aldi berean guraria bete dezakegu une batez, alderdi batez, neurri batez... Begi bistakoa da zein den halako jardunbide baten tentsio egituratzailea, nire ustez, praxi iraultzaile ororena.¹⁵ Erronka, ikuspegi honetatik, politika bera da.¹⁶ Politikak berekin dakartzan dilema estrategikoak eta taktikoak, berekin dakarren eginbehar sorta luzea: egoeraren analisia, xedeen etengabeko birdefinizioa, egoera xedeen argitara berraztertzea, aukera berriak eta emankorrakoak sortzeko beharra, unean-unean erabaki eta ekin beharra eta abar. Pragmatismo utopikoa dilema politikoak sortzeko jardunbidea da. Dilemarik eza bakarrik izan daiteke heteronomia modu bat, irizpideak eta erabakimena indar natural, erlijioso, juridiko, burokratiko edo metafisiko bati egoztea, jendeari aitortu beharrean.

Pragmatismo utopikoan muina ez da xede utopiko bat gure egoerara moldatzea, gure egoera xedera moldatzea baizik: errealitate jakin bat eraldatu xede utopikoa materializatze aldera

Balizko errotako irina. Utopiak lan hipotesi

Gurari, esangura edo ideal utopikoak alegiazkoak dira materializatu aurretik: hipotetikoak. Irudimen utopikoak hipotesiak planteatzen ditu, forma askotan irudikaturik, gure jardun, borroka, ahalegin, lan eta bizierak bideratzen dituzten hipotesiak: «hau ezin da izan, eta beste modu batera egiterik bagenu?». Eta, hitzetatik harago, irudimen immanentea den aldetik, jardunean, praxian gauzatuko diren lan hipotesiak.

Hipotesi bat gertaera batzuen kontu emateko azalpena da; lan hipotesia, ostera, gure jarduna zehazteko eta bideratzeko sinesmena, ideia arautzailea, *zer egin, egikaritu eta egiaztatu* erakusten omen diguna. Lan hipotesiak munduaren joera birtual, potentzia edo posibilitateei buruzko proposamenak dira, errealitatearen gaitasunei ekiteko proposamenak. Ildo horretan ezagunak dira Kanten *sinesmen pragmatikoa*, ekintzaren zerbitzura dagoen sinesmena, eta *ideia arautzailea*, lortezina izan arren norabidea erakusten digun sinesmena. Lan hipotesiak bietatik izan ditzake, baina helmuga atze-manezina barik, ekintzaren zentzuzko eremua zehazten du. Gertarazi nahi dugun gurari edo esangura ideala zehazteko eta gauzatzeko eremu zabala da. Hipotesietan gure asmazioak ari gara zehazten eta xede bihurtzen. Ikus dezagun adibide ezagun bat, Badiouren *hipotesi komunista*.

Hipotesi bat [...] ez da adimenaren suposizio fantasiatsu bat, ez da irudimenaren asmazio sinesgarri edo sinestezin bat. Ez. Nik esperimentu gisa ulertzen dut hipotesia, pentsamenduaren eskema orokor gisa, esperientzia konkretuak sortu ditzakeena eta, horrela, ezarian gorpuztu eta egiaztatu ahal dena [...]. Hipotesi komunistak ideiak, alegia, ideia komunistak ematen digun eskema baten posibilitatea eta esperimentazioa ekartzen dizkigu (2016: 89).¹⁷

Lan hipotesia den aldetik, aurrera begira zertan eragingo dugun seinalatzen digu. Eta, oroz gain, egiaztatu beharreko sinesmena da. Hau da, ekintzaren bidez, egitez egiaztatu eta materializatu behar dugu. Areago ere:

Komunistek oraingo egoeran pentsatzeko modukoak diren era politikoak zehaztu behar dituzte. Hurrengo urratsaren irudikapen sinesgarririk lortu ezean, edozein mugimendu iraultzaile kale itsuan sartzen da, ez du irtenbiderik... (2016: 94).

Marxistago ere esan genezake: ez da ideal bat bete behar, oraingo errealitatean dauden kontraesanei oldartu behar zaie, amestu behar ez dugun etorkizun ideala errealitatea izan dadin. Hipotesi komunista oraingo egoeran gauzatu behar da. Hurrengo urratsak (edozein jardun edo ekintzak)

sinesgarri izan behar du: utopia komunista jardun politiko sinesgarrietan zehaztu behar da (egoera jakin batean dagoen jendearentzako sinesgarri). Etorkizun hurbila irudikatu behar da, eginez egin, eta ez, dio Badiouk, *etorkizun den paradisuaren margolan gartsurik* (2016: 94). Ideal utopikoak zabalik jarraitzen du, baina ekintzarako lan hipotesiak zehaztu behar dira. Beraz, etorkizun hipotetiko utopikoa zehaztu eta materializatu beharra dago ekintzarako, ekintzaren bidez eta ekintzan bertan. Labur esan, etorkizun utopikoak zabala behar du, baina harako praxiak zehatza eta kokatua.

Badiouk pragmatismo iraultzailerako bide bat ematen digu, berak hala esango ez balu ere. Ez dugu behar utopia irudikatzen duen margorik ederrena: aldiz, arian-arian agertzen diren arazo eta gatazketan zer egin erabaki behar dugu. Eta horrek egoeraren azterketa materialista eskatzen digu. Hortaz, pragmatismo iraultzaileak ez du zehazten zer etorriko den politika iraultzaile baten ondorioz, zehazten du orainaldian zer gainditu behar den, zentzu utopikoak gauzatze aldera; hau da, lan hipotesi gisa asmatzen du zein diren xedeak eta zein jardunbideak gainditu beharreko oztopen harira (jendeen sufrikario materialak, jabego pribatua, lan esplotazioa, boterearen pribatizazioa, sexismoa, arrazismoa eta abar).

Ezina ekinez egin. Posibleen pragmatismoa

Ondo dakigunez, pragmatiko eta pragmatismo hitzak zentro eta eskuinaren jabego erretoriko bihurtu dira. Gehienetan posibilista, utilitarista, errealista edo egonkortasun hitzekin batera aditzen ditugu, maiz ezintasun eta etsipen doinuz. Pragmatikoa, onean hartuta, printzipio abstraktu zurrun eta orokorretatik ihes egin eta egintzen lorpen zehatzetara jotzen duena omen da.

Pragmatismoa, erabilera erretorikoaz gain, bada gobernatzeko era ziniko bat, politika *posiblearen artea* dela dioena. Joko arauak zein diren eta zein den bakoitzak joko eremu hartan dituen baliabideak ohartze eta onartzeari dagokion

jokatzeko jakinbide zuhurra omen da pragmatismoa. Boteretsuen pragmatismoa da hori. Berak sinetsarazi nahi digunez, ez dugu gure esku arauak edota egiturak aldatzerik; arauak zehazten dute zein diren bakoitzaren eskumenak, eta, horiek ere aldatu nahi izanez gero, joko arauen labirintoetatik jo behar da joko bere horretan onartuz edo, asko jota, maltzurki nork bere interesen alde bihurrituz. Finean, dogma bat ezartzen du: egin daitekeenaz beste ezin da egin (eta jokoan onurei baino ez diete begiratuko). Bistan da, dogmatismo horren bidez mun-

Determinismo inozo
eta utilitarismo
itsuak nahasten
dira pragmatismo
dogmatikoan, eta
horiek biak gainditu
behar ditugu

dua euren interesetara makurtzen dute behin eta berriro. Horrela, pragmatismoa jokatzeko moduz hitz egiteko era bihurtu da, jokatzeko modu okerrak eta zuzenak bereizteko modua. Eta jokatzeko modu batzuk galarazteko edo tratatzeko diskurtsoa. Mezu bakarra du azkenean: *xede edo helburu horiek ezinezkoak dira, ez dutelako oinarririk oraingo egoeran*. Jakina, oraingo egoeraren azterketa 'neutroa' oraingo egoera bera ezarri duten egitura material eta kognitiboetatik egiten denez, ez dago sistema gainditzerik.

Ez da behar irudimen utopiko handirik ulertzeko oraingo egoeraren azterketa beste ikuspuntu askotatik egin daitekeela. Eta egoera horrek beti eskaintzen dituela egintza ildo batzuk, ez bakarra. Determinismo inozo eta utilitarismoitsuak nahasten dira pragmatismo dogmatikoan, eta horiek biak gainditu behar ditugu. Aukerak zabaltzeko pentsamendua, irudimena eta sentiera behar ditugu; egoeran diren, izan daitezkeen joera posible eta birtual guztiei antzemateko jakintza pragmatikoa. Bide horretatik jo dute Didier Bebaise eta Isabelle Stengersek, William James filosofo pragmatistari jarraituz garatzen ari diren pragmatismo espekulatibo edo posibleen pragmatismoarekin.

Pragmatismo dogmatikoa deritzodana, funtsean, *probableen* pragmatismoa da, konformismoaren logikari darraion: egokitu, moldatu eta konformatu probable denarekin. Ez du onartzen posiblea, probablearen lekuan geratzen da beti, frogatu daitekeenaren eremuan (frogatu daiteke lehena horrela gertatu delako, sarri horrela gertatzen delako). Possibleen pragmatismoak, berriz, irekitasuna aldeztu du, frogatu denetik harago doa posibleen insistentziaren bila. Possibleek, hau da, pentsatzeko, sentitzeko, jarduteko bestelako erak, behin eta berriro agertuz, orainaldiak ('oraingo egoerak') etorkizuna definitzeko izan lezakeen autoritatea hondatzen dute. Era horiek, hipotetikoak diren neurrian, fikziozkoak dira, alegiazkoak, eta soilik ikerketaren bidez frogatuko dugu posibleak direla. Bistan da, ikerketa, bilaketa behin eta berriro egiaztatzeko ariketa da.

Esan bezala, Stengers eta Bebaise Jamesen lanean oinarritu dira. James antideterminista, enpirista erradikala, materialista, pluribertsoaren aldekoa izan zen, eta, ondo ezagun denez, iparramerikar filosofia pragmatikoko kidea (Peirce, Dewey eta Meadekin batera). Pragmatismo horren ekarpena zein den ondo ulertzeko, ekintzaren filosofiaren gorabeheretan kokatu behar da.¹⁸ Labur bilduta, soziologiaren klasikoak gutxi asko bi jarreraren artean kulunkatu ziren ekintzaren teorizazioan: ekintza razional utilitarioaren eta kantiar ekintza moral librearen artean. Hurrenez hurren: ekintza etekinak lortzeko bitartekoa versus arau moralei libre jarraituz bete beharreko jarduna. Pragmatismoa, aldiz, bi horiek baztertzen zituen tradizio batetik agertu zen: Herder, Humboldt, alemaniar erromantizismo eta, hitz batez, adierazpenaren antropologiatik. Tradizio hartan sar daitezke Hegel, Marx, Dilthey eta beste asko. Bakoitzak bere modura, ekintzaren izaera adierazkorra eta sortzailea nabarmendu zuten (Joas 1998: 282). Ekintza, pragmatismoaren kasuan, arazoak sormenez gainditu behar dituen adimen esperimentatzaile baten adierazpena da.¹⁹

Sormen hori kokatua da, testuinguru jakin batekoa, egoeraren egoerakoa (giza askatasuna bezala). Determinismorik

gabe, aktore sozialek konponbide inekibokorik ez duten arazoak gainditu behar dituzte euren sormenaz (ez dago Beste Handirik!). Aktoreek asmatu beharko dute konponbidea eta zer egin erabaki beharko dute. Hartan landu eta zaildu beharko dute euren adimen sortzailea, euren gaitasuna ekintza-arazoak gainditzeko aukera praktikoak asmatuz. Pragmatismoaren kezka da nola lortu dezakegun hori, nola lortu arazoei aurre egiteko ahalmena, nola ahaldundu aktoreen ekintza.

Pragmatistek ez zuten bat egiten denean, baina bazuten ideia komun bat jakintzaren izaeraz; haien ustez, jakintzak ez du fundamentu absoluturik eta mugatua da, etengabe autofundamentatu behar den egiten eta ekiten jakitea da, hau da, ekintzaren alderdi bat da. Hitz batean, ikerketa da. Ikuspegi horren arabera, batera doaz, beti elkarri loturik, *ekitea(jardutea)-signifikatzea-ezagutzea*. Alde horretatik, Nietzsche edo Marxen antzera pentsatzen zuten: praktika sozialek egiten dute *kontzientzia*; kontzeptuak eta hitzen esanahiak praktika sozial partekatuen sistema kondentsatuak eta oso dentsoak baino ez dira. Baina pragmatistek giza jakintzaren sormena nabarmendu nahi zuten. Giza jakintza, praktikan jarduteko jakintza izateaz gain, sortzailea da. Mundua errepikatzeo baino, munduak sortzeko lana da, mundu berriak eta zabalagoak egiteko lana.

Etengabeko ikerketa horren eragilea bizitza da, hobe esan, bizi-kontuek eragindako arazoei aurre egitea. Horregatik, sinesmenen balioa, beren egia, praktiketan dago, esperientzia positiboak edo bizigarriak egikaritzeko bultzatzen gaituzten edo ez. Egia, horrela ulertuta, hipotesia, ideia edo sinesmena praktiketan egikaritzearen efektua da, edo, bestela esan, esperientzia bilakatzea. Alde horretatik ulertu ahal da mundu aniztasuna; izan ere, esperientzia eremu anitz ditugu, eta horietan hipotesiak egikaritzeko logika anitz. Antza, esperientzia-eremu intelektualetan ikerketa patxadatsuen zain egon gaitzke; nahikundearen eremuetan, berriz, hautatu egin behar da. Eremu horietan daude maitasuna, auzi moral

praktikoak edo bizitza soziala; eta horietan pasioek lagundu behar digute, gure ezagutza razionala mugatua delako eta ezin garelako betikotu erabakietan. Zer esango genuke, beraz, testuinguru politiko irrazional batean pasioek izan behar duten eginkizunaz? Zer esango nahi, desira eta fedeez?

Fedeak berebiziko garrantzia du Jamesen pentsamenduan. Bere liburu ezagunenetako batek, hain zuzen, *The Will to Believe* du izenburu. Fedea ideia-egingarritasuna sentitzea da, ideia egiteak zentzua duela eta posiblea dela. Esperientzia eremu batzuetan, fedeak bere egiaztapena sortzen du. Jamesen lanean, egia ideiei gertatzen zaien zerbait da, ideia-egitearen balioa 'eginarazten duena'. Horregatik, sinesmen bat, ideia hipotetiko bat, zentzu bereko efekturik sortzeko gai ez bada, ez da *egia praktikoa* izatera iristen; ez da praktiketan gauzatzen. Baina ez da besterik gabe baztertu behar (utilitarismoan bezala). Alderantziz, ideian, hipotesian federik badugu, egia praktikoa izan dadin ahaleginduko gara, insistituko dugu posibilitate horretan eta joango gara ikasiz nola egikaritu. Jamesen esaldi hedatuenetako batek dioen legez: *nire nahikunde librearen lehendabiziko egintza nahikunde librean sinestea izango da*. Baina esaldiari erantsi behar zaio sinesmen horrek aske jokarazi behar gaituela hipotesia (*nahikunde librea dut*) egia praktikoa izan dadin.

Jamesen ustez, ideiak, hipotesiak bideratzen du esperientzia. Egia gure esperientzia partikularrean egikaritzen da aurretiaz hor zegoelako hipotesi gisa, lan hipotesi baten modura (edo gure imajinarioan errotutako zentzu, sentiera gisa). Hipotesi biziak ekiteko motibagarriak izaten dira sinesgarriak direlako, eta horregatik ere sinesmen gaia egikaritzera bultzatzen gaituzte, aurrera begira jartzen gaituzte. Hipotesia praktikan egikaritzen den neurrian izango da egia praktikoa, zentzu-efektuetan egiaztatua. Hortaz, hipotesien egiaztapena ez da errealitatearen ordena baten kontu ematea, mundua, gure esperientziak zabaltzea baizik.

Hori dena kontuan hartuta, argi dago pragmatismoa ez dela 'ez egiteko aitzakia', edo modu bakar eta errealista batean

jarduteko. Pragmatikoak ekin behar du, bere ideia, bere hipotesia gauzatze aldera, eta ekinaren ekinez ere, insistituz, hipotesia egikaritu behar du. Funtsezkoa da ideari eustea, ideiarekin engaiaturik egotea, ideia gauzatzeko modurik topatze aldera. Ekimena eta sormena batera doaz etengabeko ikerketa edo bilaketa batean.²⁰ Lekutan gaude, beraz, bote-retsuen pragmatismo dogmatikotik. Bestelako pragmatismo batera iritsi gara honez gero: pragmatismo eraldatzaile batera. Urrats bat gehiago eta praxi askatzailearekin berdindu ahal den pragmatismo iraultzaile batera ailegatuko gara. Ez da zaila, baldin eta gure hipotesia sistema kapitalista, patriarkal eta heteronormatiboa destituitzea eta bestelako jendarte ins-

tituzioak instituitzea bada, eta ez iraultza behin betiko 'salbazioa' izango dela.

Pragmatismoak eskumen mugatuen balioa aldarrikatzen du: eskumen mugatu horiek ahalmenak dira, hain zuzen. Aldatzeko eta hautatzeko ahalmenak! Dena ezin dugu, baina badugu zereginik, badugu zerbait egiterik. Pragmatismoa, beraz, ekiteko gonbita da,

Pragmatismoa ez da 'ez egiteko aitzakia', edo modu bakar eta errealista batean jarduteko. Pragmatikoak ekin egin behar du, bere ideia, bere hipotesia gauzatze aldera

ideia edo ideala lan hipotesi bihurtzeko, egoeraren analistik xedeak eta gauzatze bideak asmatzeko, fedez eta jakintzaz aritzeko eta egia berriak sortzeko. Jardunbide pragmatikoari jarraituz gero, pragmatismo iraultzailean iraultzaren gurari utopikoa hartuko dugu hipotesi gisa, hura gauzatzen eta egikaritzen ahaleginduko gara, egoera eta eskumenak tentuz aztertuta. Zertarako eta hipotesiari egia praktikoa dela gerta dakion, praktikan utopia gauza dadin. Orduan, praktikari gertatuko zaio esangura edo gurari utopikoa bere zentzua dela. Horrela, praktikaren zentzua esangura utopikoa izango da, eta idearen balioa, hipotesiaren balioa praktikan lortu duen efektua. Ezer aldatzen ez duen ideiak ez du baliorik,

ez du deus ere sortu; ezer aldatzen ez duen esangura utopikoak ez du baliorik, ez da ekintza efektiboak eragiteko gai.

Pragmatismoa ez da aukeretan erosoena edo errazena hautatzeko metodo bat, ezta dilemak baztertzeko burubidea. Alderantziz, dilemak sortzeko metodoa izan da, eta aukera zailena, sortzaileena, nekagarriena hautatzeko ariketa sortzailea. Mundua aldatzeko metodoa izan daiteke, ikertzeko, dudatzeko eta fedea izateko, eta ekintzetan posiblea, alegiazkoa, birtuala, potentziala egikaritzeko, balioztatze edo errefusatzeko ahalegina.

Horrez gain, utilitarismoa gaindituta, baina ekintza estrategikoa alde batera utzi gabe, hipotesiak egikaritu behar ditu, bestela zentzu barik geratzen da. Pragmatismo iraultzaile batean, hipotesien edukiak (gurari iraultzaileak) determinatzen ditu neurri handi batean jokatzeko moduak. Izan ere, egintza iraultzaileen esangura eta zentzua gurari iraultzaileak dira. Eta, nola ez, egintza iraultzaileek gurari horiek efektibo egin behar dituzte (ez ekintza kolpe batez, ez erabat, ez osorik, ezta betiko ere: baina egin, egin behar du). Horrela den ez da agerikoa, ez da dudaezina; eztabaida ideologiko eta diskurtsiboa izango dugu beti. Benetan ari gara gauzatzen gurari iraultzaileak? Gure jardun eta ekintzen zentzua iraultzailea al da? Erantzun bakarra orokortu ahal da: ekintzak, jardunak edo saioak ez dira hipotesiak betetzeko bitarteko neutroak, hipotesiak dira egikeran, hau da, jarduera gisa; bestela esan, hipotesiak eginetan egiaztatu behar diren esangurak dira. Maiz, estrategiek hipotesien egiaztapena geroratzen dute, kasu horietan ere ondo erakutsi behar da zentzuz ari dela, efektibotasunez ari dela hipotesia gauzatzen. Horixe da praxiaren arazoa.

Praxi iraultzailea eta iraultzen jakite zuhurra

Zapalketa, esplotazio, bazterketa eta injustizien aurrean, ukapen negatiboak eta irudimen utopikoak elkar elikatzen dute. Praxian lan hipotesiak zehaztu eta ekintza-xedeak efektiboki

gauzatu behar dira. Praxia negatibotasunean hazten den positibotasuna da: zaharra eraitsi eta berria eratzen ahalegintzen den positibotasun kritikoa.

Filosofoek mundua era desberdinetara interpretatu besterik ez zutela egin, baina kontua hura aldatzea zela idatzi zuen Marxek. Interpretazioari aldaketa efektiboa erantsi behar zitzaion, aldaketa praktikoa. Praxiaren lehendabiziko adiera *jarduera sortzailea* da, sortzailea bi aldetatik: natura (edo *kanpo materia*) eraldatu behar dute jendeak bizibeharrez, eta jardute horretan bere burua egiten dute. Kapitalaren lehen liburuan honela dio Marxek: «kanpoko naturaren gain obratzean eta hura eraldatzean, bere natura propioa eraldatzen du aldi berean». Gizakiek sortu eta ekoitzi behar dute: euren bizi-mundua, euren harremanak, euren burua sortu eta ekoitzi. Praxi askea, beraz, bizitza sortzea eta bizigaiak ekoiztea da, jardute sozial eta propositiboa. Praxia, finean, bizitza eta bizi-balioa sortzea da. Praxiaren bidez, jendeak bere burua, bere singularitasuna garatzeaz eta zentzumenez gozatzeaz gain, besteen banakotasuna eta giza espeziearen izana materializatzen du. Hori dena ekoizpen libre eta kontzientean. Praxi librean jendeak bere bizimodua eta bere burua produzitzen ditu libre, asmoz, elkarlanean eta elkar hartuta: nik egiten dudanaren bidez, nire gizatasuna eta zurea, gure duintasuna egikarituko eta materializatuko dira.

Lana zeritzon Marxek *giza bizitza* ekoizte eta sortze horri. Kapitalismoak izaera ekonomiko batera mugatzen du bizi-balioa, eta lana jardun alienatzaile bihurtzen du: produzitzeko moduek eta emaitzek produzitzen gaituztenez, gure oldezo ez den produkzioak alienatu egiten gaitu. Horrez gain, produkzio eta truke kapitalistan, ekoizleek ekoitzitakoaren zentzua galtzen dute, harreman sistema eta produzitutako balioa (merkantzia) berezkozat jotzen dituzte, fetitxe moduan hartuta ahazten dute lan jardunaren forma materializatuak baino ez direla. Produzitzen dutena ez da beren banakotasunaren materializazioa, eta sortzen duten balioa beste batek harrapatzen du: besteren bat jabetu da haien praxiaz.

Hipotesi marxistaren arabera, produkzio harremanak bestela antolatuko dira, ekoizle edo produktore libreen elkar-teak agertuko dira produkzio bideak sozializatu eta komun bilakatuko direlako. Anartean, praxi iraultzailea behar dugu, praxi askerako igaroaldia astintzeko, kapitalismoaren kontraesanak areagotzeko... Zertan da jakintza praktiko hura?

Praxi iraultzaile edo askatzailea, jardun praktiko-kritikoa den aldetik, errealitate sozialaren kritika ezin zorrotzagotik abiatu behar da (Bernstein 1979: 66). Ulertu behar dugu nola bihurtzen diren 'arau eta lege sistemiko' edo 'berezko indar' jende arteko harremanak, eta nola dagoen gure mundua, gure ingurua, materializatuta: zein diren mundua egituratzen duten eragintzak. Hori jakin ezean, nekez asmatuko dugu xede egingarririk, nekez jakingo dugu nola materializatu askapen hipotesirik eta nola insistitu inguruabar aldakorretan. Alde horretatik, Marxek beste zerbait eskatzen dio praxiari: ulermen kritiko teorikoa herriari zuzendu behar zaio, herriak gauzatu behar ditu kritikaren ideiak (Bernstein 1979: 67). Kritika hori ez da masen sentimendutik (euren sufrimendu eta gozamenetatik) deskonektaturiko analisi burutsua: kritikak zuzenean hitz egin behar die pasioei.²¹ Hala egin ezean, ez du atxikimendurik izango. Gogora dezagun errealitatearen ulermen kritikoak ez duela ideal utopikorik eskaini behar; aldiz, jendeari azaldu behar dio zergatik ari den sufritzen, lagundu behar dio bere egoeraren kontzientzia izaten. Ulermen kritikoaren bitartez, jendeak ulertu beharko luke praxi alienatua zertan den eta praxi askatzailearen asmoa zein den.

Oñetako lurrau ikara jabilt. Materia aldakorretarako jakintza maltzurra

Ikusten denez, pragmatismo iraultzailea iritzi dudana ez da oso berria; termino marxistetan *praxi iraultzailea* da, aritze praktiko-kritiko bat. Praxi hori bi ezaugarritan bereizten da idealismo eta boluntarismotik (baita estatu-boluntarismotik ere): batetik, izan badiren instituzio sozialak eta horien

menderatze erak kritikoa eta praktikoki eraldatzeko aritzea da, eta, beraz, instituzio horiek sakonki aztertu eta ezagutu behar dira; eta, bestetik, instituzio horien kontra eta horietan berorietan hasten da praxia, jakinda errealtate soziala aldatzeko asmoak ez direla betetzen borondate hutsez.

Terry Eagletonek (2011: 86) istorio bat du honetaz: norbaitek irlandar kaikutzar estereotipikoari galdetu dio zein den gel-tokira bidea, eta irlandarrak erantzun, «tira, ni ez nintzateke hemendik hasiko». Egoera ez da onena egin nahi den bidea egiteko, ez da abiapunturik egokiena, ezta erosoena ere, jakina. Baina gauden eta bizi garen egoeratik jo behar dugu. Ez dago egoera 'aratz' bat non bideari ekin, estrategia argi bati jarraituz. Praxi orok iraganalditik jasotako inertziak gainditu behar ditu, praxi orok unean-unean jardun behar du. Ez da zerotik sortzea; berria zaharretik sortuko da, eta gainera zahar horrek ezarri dituen baldintzetan. Praxi iraultzaileak, zentzu honetan, muga jartzen die ultraezkertiarren aktibismoari eta idealismo hutsari. Biak dira materia soziala ez ezagutzetik edo kontuan ez hartzetik eratorritako jarrerak, bietan iraultza edo eraldaketa soziala nahi hutsaren emaitza izan daitekeela uste da. Kasu batean ekitetik (ekintzaren fetitxizazioak) eta bestean irudikatzetik (helburuen fetitxizazioak) hordialdi iragankor baten zentzua lor daiteke, baina mundu sozialaren materialtasunak bere horretan iraun ohi du.²² Askotan materia horren irakurketa partzialetatik datoz joera magiko horiek.

Materia oso kontzeptu zabala da, baina adiera berezi bat eman ahal diogu: praxiari dagokionez, materia ideari kontrajartzen zaiona eta nahikundea mugatzen duena da. Izan ere, gogamena (ideia edo nahikundea) eta materia soilik *jardutean* ulertu daitezke, jardutearen alderdiak edo funtzioak dira. Materiak sortzen du nahikundea (bizi-grina) eta materiak desirak eragotziz ematen dio bere subjektibotasunaren eta kanpo-munduen kontzientzia.

Materia dira gure borondateari bidea ixten dioten indarrak eta, noiz edo noiz, ideia gauzatze aldera ditugun aukerak eta abaguneak. Izaera material hori dute harreman sozialen

antolabideek eta jasotako erakundeek; eta badugu ere materia psikosoziala, gorputzak sozializatzean ezartzen diren dispozizio eta azturak. Gainegitura eta azpiegiturari buruzko eztabaidetan, sarri ahazten da biak ala biak direla *egiturak*; eta biak ala biak direla sozialaren antolakuntza sozialak. Kontua da zeinek egituratzen duen, egoeran-egoeran, sistema soziala. Eta hori jakiteko metodo argigarri bat dugu praxian bertan: sistemari eraldatzeko egiten zaizkion exigentzia guztietan erantzunak ez dira berdinak, ezarian lor daitezke erreformak; baina ailegatuko gara une batera, non sistemak ez duen gehiagotan amore emango. Orduan esan dezakegu sistemaren egitura nagusietako batera iritsi garela. Eskari batzuk haraino iritsi ziren aspaldi: produkzio bideen sozialazioa, jabetza pribatuaren desagerpena, larregizko aberastasunaren debekua eta abar. Haiek egikaritzea, izan bete-betean, izan partzialki, sistema iraultzea da. Hala eta guztiz ere, materia ez da soilik egungo sistemaren itxitura. Aukerak eta posibilitateak, iduriz, oso birtualak edo soilik potentzialak egungo materia sozialean oinarritzen badira ere, bestelako materia sozialerako bide dira. Praxi iraultzaileak izan daitezkeen aukerak materializatu behar ditu, edo, beste terminologia bat erabiliz, bestelako mundu sozialak instituitu behar ditu, bestelako instituzioak gauzatu.

Materia sozial ezarria destituitzea eta bestelakoak instituitzea ez da goizetik gauera egin daitekeen sorginkeria. Iraultza, erabateko eraldaketa den aldetik, jendarteko dispositiboetan eta jendearen dispozizioetan errotu behar da. Egia da askotan iraultzak bi esanahi desberdin dituela: batzuetan botere politiko berezia (estatua, adibidez) hartzea da, botere pribatu hori

Materia sozial ezarria destituitzea eta bestelakoak instituitzea ez da goizetik gauera egin daitekeen sorginkeria. Iraultza jendarteko dispositiboetan eta jendearen dispozizioetan errotu behar da

gainetik kenduta jendarte komuna (herria, publikoa...) askatuko delakoan; baina, bestetan, jendarte berri bat eratzea da, kasu horretan geure burua eta geure arteko harremanak eta haiek antolatzeke erak, jarrerak, arau sozialak eta abar irauli beharko genituzke. Konstituzio eredu eta instituzio eredu deitu ahal diegu hurrenez hurren: edo sistema politiko berria konstituitu, edo sistema sozial berria instituitu.²³ Oso ezaguna den bi urratseko strategiaren arabera, botere konstituitzaile berriak, estatu iraultzaileak ekingo zion jendarte berria instituitzeari, edo, gutxienez, hori gerta zedin eraldatuko zituen egitura sozial nagusiak. Folk politiken strategiak kontrakoa dirudi: jendarte berria instituitzen badugu, berez jausiko dira botere bereziak. Baina jendarte berri horiek instituitu behar dituzten eragileek 'botere konstituitzaile' txikien antza hartzen dute: botere-eragile formalizatu txikiak dira, azken finean. Badago beste aukera bat, pentsa daiteke, iraultza berez etorriko den eragilerik gabeko eragintza baten emaitza izango da.

Aski urrundu gara praxitik, praxia bere burua eraldatzen eta lantzen duen eragile baten egintza delako. Eta egintzarako jakintza berezia eskatzen duelako. Grezia klasikotik datorkigu praxi hitza. Hainbat egite mota bereizten omen zituzten greziar klasikoek, eta guztiek zuten jakintza berezi bana. Artisauak *téchne* delakoa izan behar zuten, sortzeari (*poiesis*) zegokion jakintza. Izakari edo gertakari egonkor eta iraunkorrei buruzko jakintza *episteme* zen, egite teorikoari zegokiona. Eta bizitzaren dilemetan, erabaki gaitzetan edo inguru aldakorretan eta arazoen aurrean aterabiderik asmatu behar zenean, *phronesis* (zuhurtzia) zen jakintza egokia. Huraxe zen praxiari, egite praktikoari zegokion jakintza.

Antza denez, praxia jardute immanentetzat zuten, immanentea egilearekiko, egoerarekiko, inguru materialekiko eta immanentea xedearekiko. Marxek esango zuen moduan, praxi askea da geure burua egitea, inguru materialean eta sozialean eragitea, eta xedea gauzatzea. Dena jarduera berean. Praxi askatzaileari, materia soziala iraultzeko eta erakunde sozial berriak sortzeko jarduerari dagokion jakintza pragmatismo

iraultzailean ikusi dugu: irudimen eta zuhurtzia immanente eta sortzaileak, egoeraren analisisan eta ulermen kritikoan oinarrituak, arian-arian jardutean xedeak zehazten dituen eta horiek gauzatuz ideia edo esangura hipotetiko-utopikoak egikaritzen dituen.

Phronesis delakoarekin praxirako beste egiten jakite bat suposatzen zuten greziarrek, *metis* edo zuhurtzia maltzur eta artetsua. Odiseo famatuari *polymetis* deritzo Homerok: amarrutsua. Egiten jakite horretan, fantasia, irudimena, sormena eta zuhurtzia uztartzen dira. James C. Scott (1998) antropologo anarkistak gogorarazten digu sendagileek eta medikuek izan behar zutela jakintza hura: jakintza praktikoa antidogmatikoa, abstrakzioz onartzen ez duena, helburu argiak dituen (sendatzea edota lehorratzea) eta, horiek deskuidatu barik, aldi berean, egoera edo ingurua xehe-xehe aztertzen dituen eta, hala behar izanez gero, xedeak berraztertzen dituen. Inguuru aldakor, bizi, nahasi eta konplexuetan behar zen ezaguera omen zen *metis*-a. Praktikan bertan ikasi beharrekoa. Hala izanik, ez zait iruditzen oso burugabea inguru eta garai neoliberaletan halako jakintza baten beharra dugula esatea; jakina, ez utopia neoliberallean arrakasta izateko, bestelako utopiarik hartzeko baizik. Azken finean, gaurko kapitalismoak, gaurko testuinguru materiala bertsatila, pluridimentsionala eta polimorfikoa denez, etengabe berritza, asmatza eta esperimentatza behartzen ditu sistemaren aurkariak. Zapaldu eta esplotatzen dituenak, zapaldu eta esplotatuak diren hartan, zuhur eta maltzur jokatzera behartzen ditu.²⁴ Bertan, beraz, ikasi behar da sistema azpijoko eta amarruz hondatzen; eta bertan ere zerbait berria instituitzen. Ez dira gehiegi, ordea, bestelakoa eraikitzeke *metis*-a ikasi eta trebatzeko dispositibo komunak, ezarian eratu beharko dira.

Praxi iraultzailearen mamua

Utopia eta pragmatismoa lokatu dira ezker iraultzailearen egintzetan, batez ere, Mendebaldeko ezkerrean (beste aire

bat sumatu ahal izan da Hego Amerikan eta beste zenbait lekutan). Testuinguru honetan, nire iritziz, ezkerak utopia eta pragmatismoa uztartzen ikasi behar luke, ostera ere,

Ekintza iraultzaile
'pragmatikoa' ez da
Espirituaren Gizateriaren
Patua betearazteko
ariketa; harreman
sozialen eraikuntza
historikoek sortzen
dituzten arazoak
gainditzeko jardunbide
sortzailea da

agian beste era batez: utopia ekintzarako eta eremu imajinario gisa hartuta, eta pragmatismo iraultzaile batean (pre)figurazioak (zehatzago esan, zentzuan figuraturik) eta estrategia uztartuz (epe eta ziklo luzeko borroketan zentzu iraultzailea galdu barik). Uste hori, egia esan, ez da nire kolkoan egositakoa, ezker agoniakoen nora ez eta ezintasunei eman zaizkien erantzunetan keinu pragmatikoa hobesten dutenetatik hartu dut. Prag-

matismoa, ikusi bezala, ez da epe laburreko etekin, irabazi edo garaipenei eusteko jarrera, ideiak eta gurariak egoera eta joera gaitzetan gauzatzeko insistentzia baizik, unean egiten jakitea hobesten duen jarrera. Eta, aldi berean, ideiarengan fedea izateko jarrera, metodoa; ez printzipio edo balioen fede dogmatikoa, hain zuzen, posibilitate, praktika eta xedeen fede da eta. Erronka arriskutsua da, ez du efektibotasunik behin betiko ekarriko, ez du 'proiektu baten segurtasuna', zabaltasun eta ziurgabetasunean egiten du aurrera, unean-unean (eta ez etorkizun handi batean) egikaritzen duelako pragmatikoki utopiaren zentzua. Hura gauzatzeko behar diren ekinei eta egintzei erreparatuz, haiek gauzatzeko ahaleginetan tematuz, instituituetan zer egin daitekeen kontuan hartuz.

Ekintza iraultzaile 'pragmatikoa' ez da Espirituaren Gizateriaren Patua betearazteko ariketa, ezta arima on eta ederren emaria, ez da balio sakratuak edo arau razionalak egikaritzeko jarduna; ekintza iraultzailea harreman sozialen eraikuntza

historikoeak (esaterako, ekoizpen bideen sistemak) sortzen dituzten arazoak gainditzeko jardunbide sortzailea da. Ez dago alde zurririk jakiterik zein izango den konponbidea, sormenez aritu behar da: irudimenez eta gogoetaz, 'subjektuarekin', egoera dilematikoetan eta arazotsuetan. Une bateko imajinarioan zentzu-emaile diren 'esangurak eta gurariak' ez dute beste funtsik: ekinaren ekinean agertu diren mugak eta erresistentziak gainditzeko ariketan piztu dira, haietan zehaztu nola bihurtu lan hipotesia eta nola gauzatu, nola esperimentatu... Praxi iraultzailearen kasuan, imajinario iraultzaileak iradokitzen du sistema bera aldatu ahal dugula, utopia gauzatu ahal dugula: kapitalismoak ekarri duen hondamendia gainditu ahal dugula kapitalismoa ezabatuz. Oraingo antagonismo historikoak gainditu ahal ditugula gure ekintzaz, gure oldez. Eta borroka horretan, hain zuzen, agertzen dira horiek gainditzeko forma zehaztuak, xededunak, eta estrategiak.

Bukatzeko, bi aipu utopiaren zentzuaz. Lehendabizikoa, utopiagintzaren aldeko porrokatu batena, Fredric Jamesone-na (2010: 42-43):

Zentzu horretan da nola utopologiak berpizten dituen gogoan aspaldi lokartu ziren alderdiak, erabili gabe atrofiatu diren irudimen politiko, historiko eta sozialaren organoak, aspalditik landu ez ditugun praxiaren giharrak, egiteko ohiturarik gabe, ezta sublimatuta ere, ahaztu ditugun keinu iraultzaileak. Etorkizun (tasun) haren eta bestelako etorkizunen aldarrien halako berpiztea ez da programa politiko bat, ezta praktika bat ere, baina nekez pentsatu ahal da nola gauzatu litekeen ekintza politiko eraginkorrik edo iraunkorrik hori gabe...

Bere ahotik mintzo dira hitzok: «erabili gabe atrofiatu diren irudimen politiko, historiko eta sozialaren organoak, aspalditik landu ez ditugun praxiaren giharrak...». Etorkizuneko utopiak gure irudimenean lantzeak praxi iraultzailearen giharra zailtzeko ariketen eremua zabaltzen digu, ez etorkizun horiek huts-hutsean bete ditzagun, oraingo zapalkuntza hobeto uler dezagun, etenik ez duen esplotazioa arrakala dezagun, eta uneko zein garaiko borroka xedeak gauza ditzagun.

Eta bigarrena, barrunbetik gogoeta hau animatzen ibili den mamua agertzeko aukera. Žižekena da, Trotskik bere egunkarian idatzitako gertaera bati buruzko iruzkina. Antza denez, 1935ean, Lenin hilda zegoela, ametsetan agertu zitzaion Trotskiri hilda zegoela ez zekien Lenin bat. Honela dio Žižekek pasadizoaren haritik (2009: 40):

Hilda dagoela ez dakien Lenin horrek irudikatzen du ez dugula proiektu utopikoei uko egiteko gogorik, ez ditugula gure egoeraren mugak onartu nahi: Lenin hilkorra zen eta okerrak egin zituen denok bezala; bada ordua, beraz, hiltzen utz diezaiozun, eta gure arazoei modu pragmatiko batean, ez ideologikoan, euts diezaiozun. Hala ere, Leninek bizirik dirau beste zentzu batean: bizi da Alain Badiouk emantzipazio unibertsalaren 'betiereko ideia' deritzona gorpuzten duen neurrian, alegia, porrotek eta hondamendiek ezabatu ezin duten justiziaren aldeko borroka eternala gorpuztu duen neurrian.

Mamu batek, agerpen espektral batek justiziaren aldeko borroka 'gorpuzten' duela pentsatzeak ondo erakusten du zein den ahula, giharrik gabekoa ezker iraultzailearen borroka. Lenin, Žižeken esanetan, utopiaren adierazlea da, kapitalismoan oraindik ere erraiak mugiarazten dituen adierazlea. Lenin espektral hori beste batzuetan agertu da Žižeken lanetan, beti borroka iraultzaileei esperantza apurra ekarriko dielakoan. Lenin errepikatzea, dio batean, ez da Leninek egin zuena errepikatzea; Lenin hilda dagoela eta porrot egin zuela onartu beharra dago, hortik galdu zituen aukerak, lortu ez zuena errepikatzeko (Žižek 2004: 156). Gureak ezin dira izan Leninen erantzunak, ezta galderak ere; bai, ostera, Leninen aukera galduak: egoera aztertu, ekin, saiatu, insistitu, ardurak hartu, ostera aztertu, moldatu eta berriro ekin eta ekin zuelako galduak. 🐞

Oharrak

1. Ez dut ukatu nahi jazoera batzuek izan dezaketen indar eta eragin iraultzailea, batez ere mobilizaziorako indar psikosoziala. Alain Badiouk jazoeraren ideia proposatzen duenean ere, jazoera horrek irekitzen duen egia zaion atxikimendua lehenesten du, azkenean, jazoera ostean iraultza egin behar delako: sistema soziala irauli behar denean, prozesu iraultzailearekiko atxikimendu, fede eta engaiamendua behar dira erruz. Luze jotzen baitute halako prozesuek. Baztertu nahi dut, berriz, antagonismorik gabeko gizartea ekar lezakeen *Iraultza Handiaren* ideia.
2. Baina, gero eta iritzi zabalagoa da eskuin populismoak badakiela subjektu hori gorpuzten. Antza denez, badaki jendeari esaten nork gozatzten duen desiraren objektua, nork lapurtu dion desira-objektua. Kapitalismo neoliberalaren aroan, sistema bera irrazionala den aldetik, razionalki ulertezina den aldetik, aise gainditzen ditu politika razional positiboaren mito aurrerakoiak (giza eskubideen balio aurrerakoi horiek). Horren aurrean, politika populista sintomatiko bat proposatzen digu Joseba Gabilondok (2017: 168): «populismo aurrerakoiak ez du gorpuzten edo ordezkatzten, baizik eta sintomen bidez politika ezkor bat desplegatzen du; hain zuzen, adierazle nagusiak 'gorpuzten edo ordezkatzten' duen fantasia politiko neoliberal, neonazional eta heteropatriarkala salatu eta jazartzeko». Arreta berezia emango diot politika ezkor horri; nire ustez, sintomatikoki bada ere, hor agertzen zaigu (*sentitzen*) *dakien masa*, dakitela suposatzen duten guztiak erakarri nahi duten masa, edo gutxienez masa, artikulazio guztien aurretik eta azpitik, energia soziala sortzen duen magma dela uste dutenek.
3. Sistemak ez du, askoren ustearen kontra, erdigune fatalik. Ezin da estrategia batez erdigune hori kokatu eta abaildu, ez dago jo eta bertan hiltzerik. Ikuspuntu horrek, sistemaren konplexutasuna baztertzeaz gain, sistemaren aurkakoen eragileen 'kutsadura' ahazten du; ez dago kanpo-posiziorik, ez behatzeko, ezta kanpotik eraginkor aritzeko ere. Barruan gaude, estrategia ezin da lotura kausal eta aldagai gutxi batzuen arabera alde aurretik taxutu; beti izaten da, arazo praktikoetan behin eta berriro erabaki zailen segida. Sistema, hala esaterik badago, aspaldi sakabanatu zen elkarri eusten dioten hamaika sistematan, eta beroriek ere beste horrenbestetan.
4. Fantasia totalitario bat Eagletonen ustez: «Aro modernoa gaixo dago utopismo latz batez, baina haren izena ez da marxismoa. Sinesmen zoro bat da: merkatu librea deritzon sistema globalak beste kultura eta ekonomia guztietan ezarri eta horien gaitz guztiak sendatuko dituelako sinesmena» (2011: 109).

5. Europa aldean, eskuin populismoaren gorakada azaltzeko, ongizate estatua eraispena aipatu ohi da. Ongizate estatuak babesten ez dituen masek, prekarizatzearen beldur, kanpo etsaiengandik (kapitalismo neoliberaletik, edo immigraziotik, edo bien arteko aliantza burokratikoetatik) babesteko, estatu totalitario populista nahi omen dute. Komunismo errealik ez dela, kapitalismo globalaren jokoan ongizate estatuak ez du zentzurik. Eliteen babeserako oso beharrezkoa da, ostera, prekarizatu eta prekarizatugaien artean banaketa eta herra zabaltzea. Horietako askok ondo gogoratzen dute muga gogor zainduak definitzen zutela ongizatea. 'Euskal oasia,' noski, kapitalaren barne munduaren bertsio lokala baino ez da. PNVk, bere *ardura(larritza)ri* esker, eskuin populismoaren utopia ondo beteta dugula iradokitzen digu (kasu horretan, eskuin populismoak salatzen duen estatu burokrazia ustelaren orde, espainiar ustelkeria agertzen da).
6. Kapitalismoaren aldeko fatalismoa ez da bakarra. Tradizio luzea izan du determinismo moduan ezkerrean; eta, oraindik ere, askok iragaritzen dute kapitalismoak bere logika maltzurrez bere burua hondatuko duela, baina sistema postkapitalista ankerrago batera joateko. Streeckek (2014) dio oposiziorik gabeko kapitalismoa kapitalismo-gaindosi batez hilko dela anabasa global, luze eta mingarri batean. Erdi Aro berri baten atarian omen gara; antza, aukeran dugu «barbaroak» izan edo «neo-feudalismo» baten atzaparretan jaustea (ikus Gabilondo 2016).
7. Boaventura de Sousa honela azaltzen du emergentzien soziologia: «Emergentzien soziologiaren xedea razionalitate eta ezagutza hegemonikoek aktiboki baztertzen dituzten etorkizuneko esperientzia posibleak joera eta latentzia moduan identifikatzea eta handitzea da» (2004: 241).
8. Srnicek eta Williamsen iritziz (2017: 19), folk politika hori gehienbat lehenaldiari begiratzen dion politika erreaktiboa da: epe luzeko helburu estrategikoak alde batera utzita, taktiken alde egiten du, praktika lasterrak eta jardun boluntarista eta espontanea lehenesten ditu (instituzionalaren aurretik) eta lokala, hurbila edo txikia hautatzen du. Politika horrek «irabazi estrategikoen gabezia» ezkutatzen du ekiteko grina eta larridura batez.
9. Gaindeterminazio hitzak dituen konnotazioei aurre egiteko diot kode-terminazioa, bai eta zentzuaz ari naizelako ere (ez antolakunde edo estrategia bakarreko gaindeterminazioaz); zehatzago esan, 'adierazle nagusi' zurrunik gabe elkar kutsatuz osatzen diren politiken zentzu-artikulazioaz. Baina, politika horietako bakoitzak bere adierazle nagusia izan ohi duenez, kodeterminaziorako zeruertz utopiko komunik behar da, elkargune bat (adibidez, kapitalismoaren edo nazio-estatuaren bukaera). Bestela esan, artikulazio populista eta metonimikoa behar da (ikus Apodaka 2015). Hori dela eta, Srnicek eta Williamsen analisi eta

proposamen guztiekin bat ez banator ere, honako honekin, berriz, oso-osorik: «ordena hegemoniko berri bat ezartze aldera, gutxienez hiru gauza beharko dira: masa mugimendu populista bat, organizazio ekosistema sano bat eta abantaila uneen analisisa» (2017: 223).

10. Imajinarioaz darabildan erreferentzia nagusia Cornelius Castoridis izanik, imajinarioa zentzuak proiektatzeko gaitasun gisa hartzen dut: fundamentu ahistoriko eta asozialik gabe, sormenez sozialari era emateko gaitasuna. Imajinarioa ez da iruditeria besterik gabe, irudimenez alegia/egia sortzeko ahalmen soziokulturala baizik; eta horretarako *irudimen* hitza ibiliko dut, baina aski labor geratzen zaigula uste dut. Iruditu, irudikatu eta begitandu hitzetan 'ikustea' nagusitzen da; horrela, irudimena besterik eta bestela ikusteko ahalmena bide da, erradikalago hartuta, irudiak hutsetik sortzeko ahalmena. Iruditeria kontzeptuan, eratu diren irudien multzoarekin batera, kontuan hartu beharko genituzke irudi horien konnotazio sareak eta horiek denak sortzeko ahalmena eta jarduna: irudimena eta irudi(ka)tzea. Bestalde, sentiera, sentitzea, sentitua, bai eta zentzua ere, irudimenaren muge-tan barna gertatzen dira. Ez dago sentiera utopikorik (utopiak senti-tzea, igartzea eta desiratzea) irudimen utopikorik gabe.
11. Irudimen transzendenteak bisio utopiko fantasiatsuak ekoizten ditu. Bisio horietan nola sinetsi eta nola egikaritu tragikoa izan da askotan. Eta tragikoa izan da, halaber, «egoera iraultzaile batean, irudimen immanenteari (sukaldarien, erizainen, mekanikoen edo lorazainen zentzu arrunta, praktikoa) botererik ez ematea» (Graeber 2015: 95).
12. Graeberren ustetan (2015: 95), eskuina «dagoenaren ontologia poli-tikoa» bada, ezkerak, berriz, «irudimenaren ontologia politikoa» izan behar du (edo sormenarena, edo asmatzearena...).
13. Michael Löwyk Benjaminen lanetik erreskatatu nahi izan du utopis-mo ahula, hau da, utopiaren indar negatiboa. Benjaminen ustetan, ekintza iraultzaileak ez zuen utopia ekarriko, hondamendia berandu-tuko zuen. Itxaropen handirik ez zuten garaietako gogoeta da, gaurko garaien parekoetan esana. Utopiak, hala ere, indar motibagarria du: «Benjaminen ustez, klase borrokan materialaren eta espiritualaren arteko dialektika bat dago [...] borroka apustua materiala da, eragile so-zialen motibazioa espiritual...» (2003: 68). Iraultza beti irekita izaten dugun posibilitatea da, gauzak okerrera jo ez dezaten dugun aukera.
14. Bide horretatik, utopien zentzua eta norakoa eta oraingo egoeran sortzen diren auzien exigentziak uztartuz, apologiarik gabeko uto-pismoa proposatu du Kathi Weeksek (2011).
15. Borroka molde eta gaiei begira, Žižeken ideia bati eusten diot he-men: tranpa batzuk ekidin behar ditugu. Batetik, erradikalismo fal-tsuarena (axola duen bakarra kapitalismo parlamentario liberala

ezabatzea da, beste borroka bigarren mailakoak dira) eta gradu-ismoarena (orain demokrazia sakontzearen alde ari gara, gero etorriko da amets sozialistei ekiteko ordua, agian...). Tranpen gainetik, ontzat eman behar ditugu sistema kapitalista globala kuestionatzen duten eta jendarte ez-kapitalista baten ideia bizirik mantentzen duten borroka (Žižek 2016: 135).

16. «Politikaren artea funtsean eskaera partikular batean insistitza da, eskaera erabat errealista izanik esentzia ideologiko hegemonikoa kolpatzen duena eta berekin aldaketa erradikalagoa dakarrena, egingarri eta legitimoa izan beharko lukeen arren ezinezkoa delako» (Žižek 2016: 132). Politikaren arteak, horrela ulertuta, asko du iraultzailetik. Halako eskaerak askotan oso apalak dira, ez dute inongo iraultza itxurarik (Žižek Obamaren osasun sistemaren erreformaz ari da!), baina oso errealistak direlako ezinezkoak dira: arazo barik gauzatu litezke, baina ez sistema honetan, ez errealtate honetan.
17. Badiouk honela zehazten du hipotesiak zabaltzen duen esangura eta ekintzarako zeruertza: (1) humanitatearen etorkizuna kapitalismoaren eragin gaiztotik aldenitu daiteke, eremu kolektiboa kapitalaren menderakuntzatik askatu daiteke; (2) estatua ez da jendartea egituratzeko ezinbesteko forma naturala; (3) lanaren zatiketa ez da nahitaezkoa ekoizpen ekonomikoa antolatzeke (ezta bizimoduaren ekoizpenerako, edo bizitzaren zaintzarako). Labur, ekoizpen prozesuaren despribatizazioa, estatuaren desagertzea eta lanaren poli-morfismoa eta bateratzea.
18. Eskola pragmatistaren proposamenak oso gaizki ulertu dira maiz, utilitarismo huts batekin berdinduz. Askok izan dira kritika hori gizendu dutenak: Durkheim, Russell, Bloch... Nihilismoarekin eta ekintzaren faxismoarekin ere lotu dute hainbatek. Iritzi horien kritika argigarria dugu Hans Joasen lanean (ikus Joas 1998: 109-139).
19. Ez dut hemen lekurik G.H. Meadek eta J. Deweyk eman zutena azaltzeko, baina biek dituzte hainbat ideia interesgarri praxiari buruzko gogoeta honetarako: Meaden «idealtasun posibilitateak» edo Deweyren «bitartekoen eta xedeen elkar osagarritasuna», eta hainbat eta hainbat.
20. Dena den, Jamesek meliorismoari eutsi zion, ez iraultzari. Haren ustetan, mundua behin betiko 'osatu' lezakeen gertaera edo ekimen erabatekoaren ideia ezagutza mugatu eta hipotetikoaren aurka zihoan. Munduaren 'salbazioa' posibilitate bat zen, ez halabarrez gertatuko zen Historiaren bukaera bat: «salbazioa ez da ez nahitaezkoa ez ezinezkoa. Posibilitate bat da, zeina probabilitate bat baino gehiago bilakatuko den salbazioaren baldintza errealeak gehiago izan ahala» (James 1975: 137).

21. Richard Bernsteinen hitzetan: «Kritika eraginkorra izan daiteke pasioei zuzenean hitz egiten dielako. Ez du borrokarako ideal utopikoak zehazteko gaitasunik, baina bai jendeari zergatik ari diren sufritzen kritikoki uler dezaten azaltzeko. Hori lortu ezean, kritika espekulazio hutsa besterik ez da izango; kritika erradikalaren zuzentasunaren saio erabakigarria sufrimenduak eta gatazkak giza autokontzientziara eramateko gaitasuna da» (1979: 67). Honako hau idatzi zuen Marxek *Hegelen zuzenbide-filosofiaren kritika*-n: «Sufrimendu *erlijiosoa* sufrimendu errearen *adierazpena* da eta aldi berean sufrimendu errearen aurkako *protesta*. Erlijioa sorkari zapa-tuaren hasperena da [...]. Populuaren *opioa* da» (2004: 81). Kritikak interfaze psikosozial eta ideologikoak desegin behar ditu, baina ez gezurrezkoak direlakoan; egiazko opioak dira, egiazko pasioak, eta egiazko oinaze baten sintoma.
22. T. W. Adornok ika-mika sonatua izan zuen bizitzaren azken urteetan, 1968an eta 1969an, ikasle mugimenduen «hiperaktibismoaren aurka»; ekintza fetitxe bihurtzea leporatzen zien, alegia, ekintzaren xede ekintza izatea. Horrela, ekintzak zentzua galtzen du, ez du ez teoriarik, ez ulermen kritikorik, ez hipotesi zehatzik, eta «historiaren une subjektiboa», erantzun subjektiboen espontaneotasuna, fetitxe bihurtzen du (Adorno 1993: 167). Galdu da begirada kritikoa, ulermen zorrotza (Adornok, dena den, praxi eta teoriaren arteko etena defendatzen zuen, eta teoria lehenetsi; nire ustez, praxiak bere baitan behar du dimentsio kritiko eta utopikoa). Bestaldetik, idealismo huts batek helburu urrunak eta abstradituak bihurtzen ditu fetitxe. Bistan da biak oso antipragmatikoak direla.
23. Castoriadis-en teorian, jendarte bati batasuna edo elkarrekin izateko zentzua ematen dion boterea imajinario instituitzailearen infraboterea da. Botere horretan altxatzen dira beste guztiak, berak instituitzen ditu legez xedatu ezin diren instituzio sozialak: hizkuntza, ohiturak, sinesmen komunak eta beste asko. Botere esplizitua, berriz, erakunde politikoena da. Botere sozial inplizitua ez bezala, botere bereizia da eta, horregatik, pribatizatua izan daitekeena (ikus Castoriadis 1990).
24. Ildo horretan, Verónica Gagok (2015) ekonomia barrokoen pragmatika popularrak teorizatu ditu. Ekonomia barrokoak neoliberalismoaren mendean garatzen diren bestelako ekonomiak dira, behetik gorakoak eta bizi beharrez asmatu behar diren ekonomiak. Pragmatika terminoarekin, ekonomia horien izaera esperientziala, euren dinamika immanentea eta ez soilik diskurtsiboa, nabarmendu nahi du. Antzera esan liteke pragmatismo iraultzailea iraultzaren pragmatika esperientzial batean oinarritu behar dela, baina gogoeta lan kritikoa barneraturik.

Bibliografia

- Adorno, Th. W. (1993): *Notas marginales sobre teoría y praxis. Crítica de la cultura y sociedad II*, Buenos Aires, Amorrortu.
- Apodaka, Eduardo (2015): 'Nuevas lógicas de legitimación de la identidad y la acción colectiva: de la representación metafórica a la articulación metonímica', *Papeles del CEIC* 2.
- Badiou, Alain & Gauchet, Marcel (2016): *¿Qué hacer? El capitalismo, el comunismo y el futuro de la democracia*, Bartzelona, Edhasa.
- Bebaise, Didier & Stengers, Isabelle (2016): 'L'insistance des possibles. Pour un pragmatisme spéculatif', *Multitudes* 65, 82-89.
- Berardi, Franco (2014): *Después del futuro*, Madril, Enclave.
- Bernstein, Richard J. (1979): *Praxis y acción*, Madril, Alianza.
- Boaventura de Sousa, Santos (2004): 'The World Social Forum: Towards a Counter-Hegemonic Globalisation (I)', in J. Sen *et al.* (argk.): *World Social Forum: Challenging Empires*, Delhi, Viveka, 146-156.
- Castoriadis, Cornelius (1990): *Le Monde morcelé. Les Carrefours du labyrinthe III*, Paris, Seuil.
- Chandler, David & Reid, Julian (2016): *The Neoliberal Subject. Resilience, Adaptation and Vulnerability*, Londres, Rowan & Littlefield.
- Clark, T. J. (2012): 'For a Left with No Future', *New Left Review* 74, 53-75.
- Dussel, Enrique (1998): *Ética de la liberación en la edad de la globalización y de la exclusión*, Madril, Trotta.
- Eagleton, Terry (2011): *Por qué Marx tenía razón*, Bartzelona, Península.
- Escobar, Arturo & Osterweil, Michael (2009): 'Movimientos sociales y la política de lo virtual. Estrategias deleuzianas', *Tabula Rasa* 10, 123-161.
- Farber, Samuel (2011): 'Reflections on "Prefigurative Politics"', *International Socialist Review* 92.
- Fisher, Mark (2016): *Realismo capitalista. ¿No hay alternativa?*, Buenos Aires, Caja Negra.
- Gabilondo, Joseba (2016): *Globalizazioak eta Erdi Aro berria. Diferentzien itzuleraz*, Donostia, Erein.
- (2017): *Populismoaz. Subiranotasun globala eta euskal independentzia*, Iruñea, Txalaparta.
- Gago, Verónica (2015): *La razón neoliberal: economías barrocas y pragmática popular*, Madril, Traficantes de Sueños.
- Graeber, David (2015): *La utopía de las normas. De la tecnología, la estupidez y los secretos placeres de la burocracia*, Bartzelona, Ariel.
- James, William (1975): *Pragmatism: A New Name for Some Old Ways of Thinking*, Cambridge, Harvard University Press.
- (1979): *The Will to Believe and Other Essays in Popular Philosophy*, Harvard, Harvard University.

- Jameson, Fredric (2010): 'Utopia as Method, or, the Uses of the Future', in Michael D. Gordin *et al.* (argk.): *Utopia/Dystopia: Conditions of Historical Possibility*, Princeton, Princeton University Press, 21-44.
- Joas, Hans (1998): *El pragmatismo y la teoría de la sociedad*, Madril, CIS.
- Löwy, Michael (2003): *Walter Benjamin: aviso de incendio*, Buenos Aires, Fondo de Cultura Económica.
- Marx, Karl (2004): *Idazlan hautatuak*, Bilbo, Klasikoak. Itzulpena: Xabier Mendiguren Bereziartu.
- Scott, James C. (1998): *Seeing like a State. How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*, New Haven & Londres, Yale University Press.
- Simon, Lawrence H. (2004): 'Hitzaurrea', in Marx 2004: 7-36.
- Sloterdijk, Peter (2007): *En el mundo interior del capital*, Madril, Siruela.
- Srnicek, Nick & Williams, Alex (2017): *Inventar el futuro. Poscapitalismo y un mundo sin trabajo*, Bartzelona, Malpaso.
- Streeck, Wolfgang (2014): '¿Cómo terminará el capitalismo?', *New Left Review* 87, 38-68.
- Weeks, Kathi (2011): *The Problem with Work: Feminism, Marxism, Antiwork Politics, and Postwork Imaginaries*, Durham, Duke University Press.
- Wright Mills, Charles (1968): *Sociología y pragmatismo*, Buenos Aires, Siglo Veinte.
- Žižek, Slavoj (2009): *Slavoj Žižek presenta a Trotsky. Terrorismo y comunismo*, Madril, Akal.
- (2014): *Repetir Lenin*, Madril, Akal.
- (2016): *Problemas en el paraíso. Del fin del capitalismo al fin de la historia*, Bartzelona, Anagrama.